

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	10
1. Κριτική παρουσίασις τῶν πορισμάτων τῆς ἔρευνας τοῦ W. Jaeger γιὰ τὴν σχέσιν τῶν κεφαλαίων Z12 καὶ H6 τῶν <i>Μετὰ τὰ Φυσικά</i>	13
2. Ἡ λογικὴ θεώρησις τοῦ προβλήματος τῆς ἐνότητος τοῦ ὀρισμοῦ στὸ Z12 κεφάλαιο τῶν <i>Μετὰ τὰ Φυσικά</i>	27
2. 1. Ὁ ἀριστοτελικὸς ἔλεγχος καὶ ἡ ἀπόρριψις πιθανῶν τινῶν τρόπων ἐρμηνείας τῆς ἐνότητος τοῦ ὀρισμοῦ	27
2. 2. Ὁ ὀρισμὸς ὡς λόγος τις εἷς μιᾶς οὐσίας	39
2. 3. Οἱ κατὰ τὰς διαιρέσεις ὀρισμοί: ἡ διαιρετικὴ μέθοδος ὡς μέθοδος τοῦ θηρεῦναι τοὺς ὀρισμοὺς	43
2. 3. 1. Τὸ πλατωνικὸ ὑπόβαθρον τῆς ἀριστοτελικῆς διαιρετικῆς μεθόδου καὶ ἡ ἀριστοτελικὴ κριτικὴ	43
2. 3. 2. Σύστασις καὶ δομὴ τοῦ ἀριστοτελικοῦ ὀρισμοῦ	53
2. 3. 3. Ἡ ἐνότης τῶν «μερῶν» τοῦ ὀρισμοῦ	56
2. 3. 3. 1. Ἡ ἀριστοτελικὴ θέσις περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς χωριστῆς ὑπάρξεως τῶν γενῶν, ἐξαιρουμένου τοῦ γένους τοῦ ὡς ὕλης ὑπάρχοντος	56
2. 3. 3. 2. Λύσις τοῦ προβλήματος τῆς ἐνότητος τοῦ ὀρισμοῦ διὰ τῆς μεθόδου τῆς λογικῆς διαιρέσεως	63

3. Ἡ ὄντολογικὴ θεώρησις τοῦ προβλήματος τῆς ἐνότητας τοῦ ὀρισμοῦ στὸ Η6 κεφάλαιο τῶν <i>Μετὰ τὰ Φυσικά</i>	76
3. 1. Ἡ ἀναγκαιότης ζητήσεως τοῦ αἰτίου τῆς ἐνότητας τοῦ ὀρισμοῦ	76
3. 2. Τὰ ἀριστοτελικὰ ἐπιχειρήματα περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς πλατωνικῆς θεωρίας τῶν Ἴδεῶν	79
3. 3. Ἡ ἀριστοτελικὴ λύσις τοῦ προβλήματος: ἐξηγήσις τῆς ἐνότητας τοῦ Γένους καὶ τῆς Διαφορᾶς κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς Ὑλῆς καὶ τῆς Μορφῆς	85
3. 3. 1. Τὰ αἷτια τῆς ἐνότητας ὕλης καὶ μορφῆς	85
3. 3. 2. Ἡ διάκρισις μεταξὺ ὕλης αἰσθητῆς καὶ ὕλης νοητῆς	96
3. 3. 2. 1. Τὸ γένος ὡς ὕλη νοητὴ	96
3. 3. 2. 2. Ἡ σχέσις τοῦ γένους πρὸς τὴν ὕλην αἰσθητὴν	98
3. 3. 3. Ἡ ἐνότης τῶν μὴ ἐχόντων ὕλην, μήτε νοητὴν μήτε αἰσθητήν: τὰ δέκα γενικώτατα γένη (κατηγορίες) καὶ ἡ ἐνότης ἐνὸς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν	134
3. 3. 4. Ἄλλες προσπάθειες ἐρμηνείας τῆς ἐνότητας τοῦ ὀρισμοῦ καὶ ἡ ἀριστοτελικὴ κριτικὴ αὐτῶν	149
3. 3. 5. Κριτικὴ ἐξέτασις ὀρισμένων νεώτερων ἐρμηνευτικῶν ἀπόψεων ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς σχέσεως τῆς ἐνότητας ὕλης-μορφῆς πρὸς τὴν ἐνότητα γένους-διαφορᾶς	155
3. 3. 5. 1. Ὁ ἀντίλογος στὶς ἐρμηνευτικὰς προσπάθειες ἀναγωγῆς τῆς ἐνότητας τῆς οὐσίας στὴν ἐνότητα ἢ στὴν εἰδοποιητικὴ λειτουργία τῆς μορφῆς	155
3. 3. 5. 2. Δύο ἀπόπειρες ἐρμηνείας τῆς ἐξισώσεως τῆς ὕλης πρὸς τὴν δύναμιν καὶ τῆς μορφῆς πρὸς τὴν ἐνέργειαν, ἐντὸς τοῦ ἐρευνητικοῦ πλαισίου τῶν αἰτίων τῆς ἐνότητας ὕλης-μορφῆς	163

3. 3. 5. 3. Θέσις ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς ἀποτιμήσεως τῆς συμβολῆς τῆς ὕλης στὴν ἐνότητα τῆς οὐσίας	165
3. 3. 5. 4. Περὶ τῆς διαφορετικότητος τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἐρμηνευθεῖ τὸ αἷτιον τῆς ἐνότητος τῆς οὐσίας στὰ κεφάλαια Ζ17 καὶ Η6 τῶν <i>Μετὰ τὰ Φυσικὰ</i>	167
3. 3. 5. 5. Ἀναίρεσις τῆς ἀπόψεως περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐν τῷ ὀρισμῷ ἐνότητος κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν ἐν τῇ οὐσίᾳ ἐνότητα στὸ Μ.τ.Φ.Η6 κεφ. Ἀνασκευὴ τῆς ἀπόψεως περὶ ἐγκαταλείψεως τοῦ παραδοσιακοῦ σχήματος ὀρισμοῦ (γένος-διαφορὰ) στὸ Μ.τ.Φ.Η6 κεφ.	174
3. 3. 5. 5. 1. Ἐρμηνεία τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ φέροντος τὴν μορφήν τῆς ὕλομορφικῆς κατηγορήσεως	187
3. 3. 5. 5. 2. Ἐρμηνεία τοῦ ὀριστοῦ ὡς συνειλημμένου καὶ ὡς ἀπλῶς συνθέτου	189
3. 3. 5. 5. 3. Ἡ ἐνότης ὕλης-μορφῆς ὡς πρότυπο τῆς ἐνότητος ἀφ' ἐνὸς μὲν τοῦ ὀρισμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς κατηγορικῆς προτάσεως	194
Συμπεράσματα	197
Βιβλιογραφία	203
Εὐρετήριο ὀρων καὶ πραγμάτων	213

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ένα από τὰ πλέον δυσερμήνευτα καὶ αἰχμηρὰ προβλήματα μετὰ τὰ ὅποια εὐρίσκεται ἀντιμέτωπος οἰοσδήποτε ἐπιχειρήσει νὰ προσεγγίσει ἐρευνητικὰ τὸ Ζ' βιβλίον τῶν *Μετὰ τὰ Φυσικά*, εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τοῦ καθ' ἕκαστον αἰσθητοῦ, τοῦ συνθέτου συγκεκριμένου ἀτομικοῦ αἰσθητοῦ πράγματος, μετὰ τὸ εἶδος του, δηλ. μετὰ τὸ *τί ἦν εἶναι* αὐτοῦ ἢ μετὰ τὴν οὐσία του, καθόσον στὸ Ζ' βιβλίον τὸ εἶδος χρίζεται “πρώτη οὐσία”: «εἶδος δὲ λέγω τὸ τί ἦν εἶναι ἐκάστου καὶ τὴν πρώτην οὐσίαν» (Μ.τ.Φ. Ζ7,1032b1-2).

Τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τοῦ τότε τι ἢ τοῦ ἐνύλου εἶδους πρὸς τὸ ἄῤυλον εἶδος, πρὸς τὸ *τί ἦν εἶναι* τὸ ἐρμηνευόμενον ὡς «οὐσίαν ἄνευ ὕλης» (Μ.τ.Φ. Ζ7,1032b14· Ζ10,1035b15-16 καὶ b32· Ζ11,1037a1-2), συναρτᾶται ἄμεσα μετὰ τὸ πρόβλημα τοῦ γνωρισμοῦ τῆς οὐσίας, ὃ ὅποῖος συνίσταται στὸν ὀρισμὸ αὐτῆς· ὁ γνωρισμὸς ἢ ὁ ὀρισμὸς τῆς συνθέτου αἰσθητῆς οὐσίας καθίσταται πρόβλημα, στὸ βαθμὸ πὸν συνυφαίνεται μετὰ τὸ ἀκανθῶδες ζήτημα τῆς ἐξαιρέσεως τῆς ὕλης ἀπὸ τὸν ὀριστικὸν λόγον τοῦ ὀριστοῦ πράγματος. Ἡ θεωρία πὸν διατυπώνεται στὰ κεφάλαια Ζ10-Ζ11 τῶν *Μετὰ τὰ Φυσικά*, ὅτι λεκτέον, δηλ. ὀριστέον, εἶναι μόνον τὸ εἶδος, ὀδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι αὐτὸ τὸ ὅποῖον ἀποτυπῶνται λεκτικῶς καὶ περιλαμβάνεται στὸν ὀρισμὸ εἶναι μόνον τὸ εἶδος, καὶ ὅτι μέρη τοῦ λόγου τῆς οὐσίας εἶναι μόνον τὰ μέρη τοῦ εἶδους. Ἡ διατύπωσις τῆς θεωρίας αὐτῆς ἔχει ὡς ἄμεση συνέπεια νὰ προκύψει τὸ ἐπαχθὲς πρόβλημα τῆς ἐξαιρέσεως τῆς ὕλης ἀπὸ τὸν ὀριστικὸν λόγον τῶν συνθέτων αἰσθητῶν οὐσιῶν. Ὁ περιορισμὸς αὐτὸς γεννᾷ εὐλόγα καὶ ἐπιτακτικὰ ἐρωτήματα γιὰ τὴν σχέσιν τοῦ καθ' ἕκαστον αἰσθητοῦ πρὸς τὸ εἶδος καὶ τὸ *τί ἦν εἶναι* αὐτοῦ, δηλ. γιὰ τὴν σχέσιν τῆς συνθέτου αἰσθητῆς οὐσίας πρὸς τὴν *κατὰ τὸν λόγον* οὐσίαν, ἢ γιὰ τὴν σχέσιν τοῦ τότε τι ὡς ἐνύλου εἶδους πρὸς τὸ ἄῤυλον εἶδος, καθὼς καὶ γιὰ τὴν σχέσιν τοῦ ἄῤυλου εἶδους πρὸς τὸν ἐνύλον λόγον, κατ' ἐπέκτασιν δὲ –γενικώτερα– γιὰ τὴν σχέσιν τῆς οὐσίας, εἴτε συνθέτου αἰσθητῆς εἴτε συνθέτου νοητῆς εἴτε ἀῤυλου, πρὸς τὸν ὀρισμὸν, δηλ. πρὸς τὸν λόγον τοῦ *τί ἦν εἶναι* καὶ τοῦ εἶδους.

Θεωροῦμε ὅτι ἡ διερεύνησις τοῦ προβλήματος τῆς ἐνότητος τοῦ ὀρισμοῦ συμβάλλει σὲ ἀξιοσημεῖωτο βαθμὸ στὴ βαθύτερη διεῖσδυση στὸν πυρήνα τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων ἀλληλένδετων προβλημάτων, καὶ

ένδεχομένως στη βαθύτερη κατανόησή τους, μέσω μιᾶς διαφορετικῆς –πλὴν ὅμως ἐξίσου δύσβατης– ὁδοῦ, ποῦ εἶναι ἡ θεώρησις τῶν πραγμάτων ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ γωνία τῆς σχέσεως τῆς ἐνότητος τῆς συναμφοτέρου οὐσίας πρὸς τὴν ἐνότητα τοῦ λόγου τῆς οὐσίας.

Στὴν μελέτη μας ἐπιχειροῦμε νὰ δείξουμε τοὺς δύο διαφορετικοὺς δρόμους ποῦ ἀκολουθεῖ ὁ Ἀριστοτέλης, προκειμένου νὰ καταδείξει τὴν ἐνότητα τοῦ λόγου τῆς οὐσίας. Ὁ πρῶτος δρόμος, ὁ ὁποῖος βασίζεται στὴ μέθοδο τῆς λογικῆς διαιρέσεως, ἀναδεικνύει καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον θεμελιώνεται ἡ ἐνότης τῆς *κατὰ τὸν λόγον* οὐσίας, τοῦ εἶδους. Προσπαθοῦμε νὰ φωτίσουμε τόσο τὸ πλατωνικὸ ὑπόβαθρο αὐτῆς τῆς μεθόδου, ὅσο καὶ τὰ σημεῖα στὰ ὁποῖα ἐστιάζεται ἡ ἀριστοτελικὴ κριτικὴ στὴ διαιρετικὴ Διαλεκτικὴ τῆς Ἀκαδημίας. Ὁ δεύτερος δρόμος, ὁ ὁποῖος συνίσταται σὲ μία καθαρῶς ὄντολογικὴ προσέγγιση τοῦ προβλήματος τῆς ἐνότητος τοῦ ὀρισμοῦ, καταλήγει στὴν ἐξήγηση τῶν αἰτίων τῆς ἐνότητος τῆς ἴδιας τῆς συναμφοτέρου οὐσίας, καὶ –βαθύτερα– στὴν ἐξήγηση τῶν αἰτίων τῆς ἐνότητος ὕλης καὶ μορφῆς. Προσπαθοῦμε νὰ δείξουμε ὅτι τὰ αἶτια αὐτὰ ἐντοπίζονται σὲ τρία διαφορετικὰ ἐπίπεδα –στὸ πεδῖον τῆς Φύσεως, τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ ὄντων, στὸ πεδῖον τῆς Ὀντολογίας, καὶ στὸ πεδῖον τῆς Μεταφυσικῆς– καὶ ἐπιχειροῦμε νὰ ἐρμηνεύσουμε τὴν ἀναγωγή τῶν αἰτίων ἀπὸ τὸ ἓνα πεδῖον στὸ ἄλλο. Μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἐγχειρήματος αὐτοῦ δίδεται ἰδιαίτερη ἔμφασις στὴ διάκριση τοῦ αἰτίου τῆς ἐνότητος τῆς οὐσίας, ὅπως αὐτὸ παρουσιάζεται στὸ τέλος τοῦ Ζ' βιβλίου, ἀπὸ τὸ αἶτιον τῆς ἐνότητος τῆς οὐσίας, ὅπως αὐτὸ παρουσιάζεται στὸ τέλος τοῦ Η' βιβλίου.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς βασικώτερους στόχους μας ὑπῆρξε νὰ ἀναλύσουμε τὴν σχέσιν γένους-διαφορᾶς, δίδοντας ἰδιαίτερο βᾶρος στὴν προβληματικὴ τῆς θεωρήσεως τοῦ γένους ὡς *ὕλης νοητῆς*, ἡ ὁποία μᾶς ὀδήγησε κατὰ τρόπο φυσικὸ καὶ ἀναπόφευκτο στὴν ἐξέταση μιᾶς ἄλλης ἐξαιρετικῆς ἐνδιαφέρουσας –θὰ λέγαμε– προβληματικῆς, αὐτῆς ἡ ὁποία ἀφορᾷ στὴν σχέσιν τοῦ γένους πρὸς τὴν *ὕλην αἰσθητὴν*. Περαιτέρω, προσπαθήσαμε νὰ καταδείξουμε τὴ σημασίαν τῆς ἀριστοτελικῆς θέσεως περὶ τοῦ ἀδυνατοῦ τῆς χωριστῆς ὑπάρξεως τοῦ γένους ἀπὸ τὰ *ὡς γένους εἶδη* καὶ νὰ φωτίσουμε τὴ δυνατότητα χωριστῆς ὑπάρξεως τοῦ γένους ὡς ὕλης καὶ μόνον. Ἐπιπροσθέτως, ἐπιχειρήσαμε νὰ ἀναλύσουμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Ἀριστοτέλης ἐρμηνεύει τὴν ἐνότητα ὄσων δὲν διαθέτουν ὕλην, οὔτε αἰσθητὴν οὔτε νοητὴν, δηλ. τὴν ἐνότητα τῶν δέκα γενικωτάτων γένων, τῶν κατηγοριῶν.

Κύριος στόχος μας ὑπῆρξε νὰ ἀναδείξουμε τὴ δομὴ καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ εἶδους ὡς ἀπλῶς συνθέτου οὐσίας, καθὼς καὶ τὴν σχέσιν τῆς ἀπλῶς